

ДЕМОКРАТИЧНІ ОРІЄНТИРИ В РОБОТІ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ

Гончаренко Алла Миколаївна,
доцентка кафедри дошкільної та початкової освіти ІПО
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидатка педагогічних наук, доцентка

Дятленко Наталія Михайлівна,
доцентка кафедри дошкільної та початкової освіти ІПО
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидатка психологічних наук, доцентка

***Анотація.** Заклад дошкільної освіти – це середовище, де дитина може навчитися початкам демократичного суспільного життя. Важлива роль у цих процесах відводиться педагогам. Увага і повага до дитини, права, вибір, рівність, справедливість – це ті цінності, які мають підтримуватися педагогічним персоналом.*

***Ключові слова:** демократичні цінності; самостійність; права; правила; вибір; повага; домовленості; рівність; справедливість.*

Сучасний розвиток суспільства спрямовує педагогічну спільноту до пошуку освітніх підходів, які допоможуть дитині в подальшому реалізувати себе в умовах демократичного розвитку суспільства, спрямують її на загальнолюдські цінності: добро, справедливість, чесність, права, повага, та ін. Немає сумнівів, що перший свій урок про те, як влаштований світ, як потрібно жити, що означає вчинити правильно, що є важливим, а що другорядним та безліч інших запитань, дитина отримує в перші 6-7 років. Її провідниками на цьому шляху стають батьки, родина, а згодом – вихователі закладу дошкільної освіти. Саме ці люди транслиують власну систему цінностей, налаштовують на певні реакції та вчинки, різними способами стимулюють до бажаної, на їхній погляд, поведінки.

Аналіз наукових джерел на предмет висвітлення проблеми демократії в дошкільній освіті показав відсутність спеціальних психологічних та педагогічних досліджень в цій царині. Разом з тим, є окремі дослідження, що розкривають ту чи іншу сторону означеної проблеми, не використовуючи при цьому самого поняття демократії. Вважаємо, що це не знижує значущості одержаних результатів і слугує добрим підґрунтям для нашого дослідження. Серед дослідників такі імена, як Олена Кононко, Тетяна Симоненко, Наталія Лінник, Валентина Деленко, Юлія Приходько та ін.

Рівень демократичності та педагогічної культури вихователя яскраво проявляється в ситуаціях безпосередньої взаємодії з дітьми. Вміння слухати і чути, готовність підтримати, демонстрація поваги до рішень і вибору, вирішення проблемних питань з точки зору справедливості, шанобливе ставлення до оточуючих, орієнтація на дитину як на особу з правами, толерантне ставлення до осіб з іншою точкою зору, безоцінні судження про явища оточуючого життя – все це може стати добрим підґрунтям для початкового оволодіння дітьми демократичними цінностями.

Нас зацікавило, якою мірою сучасні вихователі закладів дошкільної освіти реалізують демократичні тенденції у педагогічному процесі. Дослідження показали, що для значної частини вихователів (48,0%) характерним є яскраво виражений опікувальний стиль взаємин з дитиною, за якого дитина розглядається як неспроможна, невміла, маленька, від якої не варто чекати якихось значущих результатів. Педагоги досить часто не просто підтримують, а й культивують високу залежність дитини від дорослого: за найменшого прояву намагаються надати допомогу, не дозуючи при цьому міру втручання. Вихователі цієї групи рідко виявляють щире зацікавлення результатами діяльності дитини, їхні оцінки носять радше формальний характер (“добре”, “молодець, поклади роботу та йди гратися”, тощо).

Не менш деструктивним в рамках досліджуваної проблеми виглядає і протилежний тип взаємин з дітьми – домінантний (12,0%), за якого у взаєминах переважає монолог вихователя, що містить жорстку регламентацію, а інколи і диктат. Такі вихователі більше покладаються на чіткі команди, покрокове виконання, беззаперечну слухняність. Діти знаходяться під тотальним контролем, який поширюється на різні форми й види дитячої діяльності. Ігноруються індивідуальні особливості дитини, її елементарні права, потреби та інтереси.

Для обох типів взаємин властива відмова від застосування в освітньому процесі ситуацій вибору дитиною виду та способу діяльності, міри складності та оснащення як цілеспрямованого педагогічного підходу. Зміст дитячого обрання відзначається одноманітністю і зачіпає частіше загальноорганізаційні моменти, наприклад, стати в пари за своїм бажанням, вирішити, з ким чергувати тощо. У розмовах з дітьми не надається необхідної ціннісної вартості таким демократично забарвленим моментам, як вмінню зробити правильний, відповідно своїм інтересам і можливостям, вибір, намагання не чекати допомоги, а прагнути діяти самостійно, необхідності справедливо вирішувати конфліктні ситуації та вчитися домовлятися, важливості дотримання прав кожного, налаштуванню на позитивне сприйняття різних людей.

Саме ставлення вихователів до дітей ми розцінили як недостатньо шанобливе, що проявлялося у демонстрації вихователем беззаперечної правоти, несумісний з поняттями про гідність особистості характер покарань, що тією чи іншою мірою є насиллям над природою дитини-дошкільника: чи то це штучне позбавлення можливості рухатися чи емоційна агресія. Досить рідко фіксувалося ставлення вихователя до дитини як до рівної собі особистості, коли остання заохочувалася до висловлювання своїх позицій, думок, ставлень, почуттів, а не толерувалася лише точка зору дорослого.

Усе сказане вимагало від нас розробки спеціальних методичних рекомендацій для збагачення педагогічної практики вихователя демократичними підходами.

- Насамперед, радимо вихователям сконцентрувати свою увагу на організації такого освітнього середовища, де враховуються інтереси, бажання, можливості дітей; де з розумінням ставляться до дитячих проблем і намагаються допомагати у їх розв'язанні; де практикується повне прийняття

дитини як особистості; де в складних ситуаціях взаємодії опора робиться не на диктат, а на обговорення та домовленості.

- Варто постійно збагачувати різні форми роботи з дітьми демократичними тенденціями, тобто робити їх такими, де панує обговорення та спільний пошук істини, підтримуються різні точки зору, практикуються короткочасні об'єднання в невеликі підгрупи для виконання завдань, заохочуються ініціативи щодо допомоги й підтримки тих, хто цього потребує. Заслуговує на увагу така педагогічна практика, як створення емоційно збагачених виховних ситуацій. Останні – це спеціально створені дорослими умови життя та діяльності, за яких дитина включається в ситуацію обговорення та вільного вибору характеру власної поведінки. Темати для обговорення та вироблення доцільної поведінки можуть стати: «Наш друг захворів», «Я виріс зі свого одягу: чи може він послужити іншим», «Ми допомагаємо ЗСУ» та ін.

- Пропонуємо збагатити практику педагогічної діяльності проведенням демократичної за своєю сутністю ранкової зустрічі, під час якої діти збираються разом для загального привітання, обговорення планів на день. Саме в цей час варто запропонувати ігри, вправи, спрямовані на формування дружніх взаємин, почуттів симпатії та прихильності, обговорити правила групи.

- Варто поговорити з дітьми про їхні права. Мова йде, насамперед, про права, що можуть бути реалізовані у повсякденному житті: право на недоторканість ("ніхто не має права бити і ображати інших"), право на приватну власність ("ніхто не має права брати без дозволу чужі речі, можна лишень попросити"), право на власну думку ("кожний має право висловлювати власну думку, погляди і ніхто не має права їх не брати до уваги") тощо. Відчуття задоволення від володіння правами викликає у дитини переживання своєї цінності й значущості. Доцільно залучати дитину до обговорення прав, оскільки свідоме їх вироблення певною мірою гарантує їх дотримання. Не варто проводити прямі паралелі між правами і правилами поведінки, щоб у дітей не склалося враження, що правами можуть користуватися лише «хороші» діти (які добре себе поведуть). Важливо переконати дітей, що правила люди виробляють для того, щоб усім було зручно жити. Якщо залучити дітей до вироблення прав і правил життя, то ця сторона життя набуде нового забарвлення, а ставлення до їх виконання зміниться в кращу сторону.

- Доцільно навчати дітей робити вибір і нести за нього відповідальність. На створеній для цього у групі дошці вибору діти можуть спеціальними позначками відзначати обрану діяльність. Можна вдатися до практикування домовленостей, коли вихователь і дитина домовляються про те, яку справу і як буде виконувати дитина (це може бути зафіксоване в окремому зошиті). Такий підхід засвідчить повагу до дитини, підвищить її самооцінку, налаштує на відповідальне ставлення.

У цьому матеріалі демократичні наративи в практиці роботи вихователя закладу дошкільної освіти окреслено лише в загальному вигляді. Віримо, що кожний педагог зможе їх творчо використати і додати до них власні знахідки і напрацювання.